

На жаль, основні пропозиції стосовно вдосконалення управління наукою, які лунають в Україні останніми роками, фактично зводяться до того, щоб створити адміністративну систему, яка б могла відділити «хороших» учених від «поганих» і тим самим заощадити або «правильно» розподілити державні кошти на підтримку науки. Що, взагалі-то, абсурдно. Ще абсурдніше адміністративним способом відділяти «хороші» напрями досліджень від «поганих». Тому, перш ніж думати про те, як управляти наукою, треба зрозуміти, що собою становить наука як об'єкт управління.

...Нікому й на думку не спаде, що призначений чиновник у сфері музичного або образотворчого мистецтва може відділяти хороших художників, музикантів і композиторів від поганих. Цей поділ відбувається природним шляхом на основі реакції слухачів та глядачів. Тому і в науці зерно від половини має відділятися природним шляхом – приваблюють чи ні споживачів ті або інші результати наукових дослідників.

Але саме зі споживачами наукової продукції в Україні найбільші проблеми. Чомусь вважається, що результат наукової творчості має «розбудити» від глибокої сплячки ту або іншу виробничу функцію. На противагу цьому, можна послатися на висловлювання Д. Даймонда, який проаналізував технологічну еволюцію людства за останні 13 тис. років: «Два головних висновки, до яких я дійшов, гласять, що технології розвиваються не окремими героїчними стрибками, а поступово й кумулятивно, і що вони не створюються у розрахунок на передбачені потреби, а знаходять собі застосування переважно вже після того, як з'являються на світ». Слід зазначити, що дослідження Д. Даймонда викликали великий інтерес у бізнес-спільноті. Б. Гейтс виступив у пресі зі схвальною рецензією, а фірма МакКінзі розіслала його книжку всім своїм партнерам.

Постає запитання: де ж потреба наукового знання з боку бізнесу в Україні, яка могла б вплинути на структуру українських наукових організацій і тематику їхніх досліджень? Спираючись на досить приблизні дані про структуру фінансування української науки, наведені у статті С. Захаріна («Управління наукою: потрібна радикальна реформа» – http://gazeta.dt.ua/science/upravlinnya-naukoju-potribna-radikalna-reforma_.html), та на орієнтовний рівень валових витрат на науку в Україні, можна зробити висновок, що український бізнес витрачає на науку в рік близько 800 млн дол. США за паритетом купівельної спроможності. Тоді як не менше десятка великих фірм у світі витрачають на наукові дослідження для власних потреб близько 10 млрд дол. на рік (причому кожна), що свідчить про високу зацікавленість західних фірм у науковій продукції. При цьому наукова

продукція, котра їх цікавить, переважно не з того розряду, яку публікують у престижних журналах і за яку присуджують Нобелівські премії.

Звідси напрошується перша рекомендація з удосконалення управління наукою. Держава має забезпечити безумовну зацікавленість підприємств у наукових дослідженнях для власних потреб хоча б на суму (виходячи з усередненої світової практики) 10–15 % від їхнього прибутку. Якщо цього не буде, не буде в Україні і технологічних перспектив розвитку.

Звісно ж, держава повинна тримати під контролем науку в усіх її організаційних виявах. Але як базовий принцип такого контролю хотілося б порекомендувати розуміння суспільної ролі науки А. Смітом, сформульоване ним у його базовій для всієї сучасної економіки праці «Дослідження про природу та причини багатства народів». У ній він пише, зокрема, про те, що спостереження й аналіз, властиві вченим, вигострюють їхній розум у нескінченних порівняннях та зіставленнях «і роблять їхні розумові здібності надзвичайною мірою розвиненими та сприйнятливими. Однак якщо цих небагатьох не ставити в абсолютно особливе становище, їхні великі здібності, хоча й втішні для них самих, можуть дуже мало сприяти хорошому управлінню або щастю їхнього суспільства. Незважаючи на великі здібності цих небагатьох, усі благородніші сторони людського характеру можуть бути значною мірою подавлені і знищені в головній масі народу».

Цю цитату взято з розділу «Про доходи государя чи держави». Можна вважати, що тут міститься пряма рекомендація державі, як слід ставитися до вчених. На жаль, хіба в Україні вчені ставляться «в абсолютно особливе становище»? За своїм соціальним статусом вони перебувають десь на нижньому щаблі соціальної драбини. Може, саме тому наука в Україні мало сприяє «хорошому управлінню та щастю суспільства». І ми також спостерігаємо, що благородні сторони людського характеру громадян нашої держави уже близькі до того, аби бути «значною мірою подавленими і знищеними в головній масі народу».

Висновок напрошується такий. Якщо держава в особі нинішнього уряду та Верховної Ради не подбає про зацікавленість у результатах наукових досліджень із боку виробництва та не забезпечить ученим достойне місце на соціальній драбині, то всі заклики й проекти реформування управління наукою залишаться порожнім звуком. Що ж стосується нинішньої внутрішньої наукової політики, відповідальність за яку повністю взяла на себе наукова спільнота академічних інститутів і університетів, то, мабуть, саме завдяки цій політиці в Україні зберігся цілком пристойний кадровий склад науки, і українські вчені й тепер можуть на рівних брати участь у дослідженнях із актуальних проблем. Правда, переважно, ці дослідження

мають проводитися спільно з тими, у кого є необхідні кошти не лише на демонстрацію сили думки, а й на використання необхідної матеріальної інфраструктури досліджень. Інакше й бути не може.

За оцінками експертів, кількість актуальних досліджень у світі не перевищує 500. На фінансування науки витрачається у світовому масштабі понад 1,5 трлн дол., тобто вартість досліджень на одному науковому напрямі становить у середньому не менше 3 млн дол. на рік, тоді як бюджет середнього академічного НДІ в Україні не перевищує 3 млн грн. Таким чином, ще одна рекомендація владі – забезпечити рівноправну участь України у міжнародній науковій співпраці (*Солов'єв В. Управління наукою: Адам Сміт здивувався б... // Дзеркало тижня. Україна (<http://gazeta.dt.ua/science/upravlinnya-naukoju-adam-smit-zdivuvavsya-b-.html>). – 2014. – 11–18.04).*